

ATATÜRK'ÜN 100. DOĞUM YILINA ARMAĞAN

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXV

Yayın Komisyonu

Prof. Dr. Hüseyin ATAY (Dekan)

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN

Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU

Doç. Dr. Beyza BİLGİN

Doç. Dr. Günay TÜMER

Doç. Dr. Rami AYAS

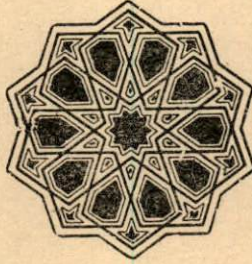
Makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXV

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - ANKARA . 1981

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Medreselerin Islahatı</i>	1
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>İbn Kesir ve Tefsiri</i>	45
Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU, <i>Yunus Emre'nin Felsefesi</i>	71
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>Aşk'ın Terbiyede Rolü</i>	95
Doç. Dr. Mehmet AYDIN, <i>The Ethics of Self-Realization With a Special Reference to Al-Fârâbi</i>	129
Zafer İslâm HAN, <i>Talmud'un Doğuşu ve Yahudiler Üzerindeki Te- siri, Çeviren: Mehmet AYDIN</i>	139
Macit FAHRÎ, <i>İslâm'da Allahın Varlığının Geleneksel Kanıtları, Çeviren: Mehmet DAĞ</i>	153
Mustafa FAYDA, <i>Hz. Ömer ve Ticaret Malları Vergisi Veya Uşûr</i> .	169
Doç. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI, <i>Mesih ve Mehdi İnancı Üze- rine</i>	179
E. TOFTBEK, <i>Kısa Dürzi İlmihâli, Çeviren: Ethem Ruhi FIĞ- LALI</i>	215
Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>Halife en-Nasır'ın Fütüvvete Gi- rişi ve Bir Fütüvvet Buyrultusu</i>	221
Doç. Dr. Abdulkadir ŞENER, <i>Dini ve Hukûkî Açından Bağışlama Üzerine Bir Sohbet</i>	229
Salahattin EN-NÂHÎ: <i>Çağdaş Mevzu Hukuklara ve İslam Huku- kuna Göre Telif Hakkı, Çeviren Abdülkadir ŞENER</i>	237
Ninian SMART, <i>Tarih Öncesine Ait Dinlerle İkel Dinler, Çeviren: Günay TÜMER</i>	297
Doç. Dr. Ahmet UĞUR, <i>Şükri-i Bitlisi ve Selim-Nâmesi</i>	325
Dr. Mehmet BAYRAKTAR, <i>İbn Al-Arabî'de Oluş ve Varoluşsal Çeşitlenme</i>	349

Dr. Mehmet BAYRAKTAR, <i>İbn Arabi'de "Varlığın Birliği"nin Onto-Lengustik Analizi</i>	359
Georges VAJDA, <i>Allah'ın Görülmesi (Rü'yetullah) Meselesi Çeviren: Sabri HİZMETLİ</i>	369
Yahyâ ibn 'Ali Yahyâ el-MÜNECCİM, <i>Kitâbu'n-Nağam Çevirenler: Ruhi KALENDER-Necati AVCI</i>	395
Prof. Dr. M. HAMİDULLAH, <i>Müslüman'ın Batı Aleminde ve Memleketine Dönüşünde Karşılaştığı Problemler Çev: Dr. Münir KOŞTAŞ</i>	419
Alber HAUTIN, <i>Hıristiyanlığın Kısa Tarihi. Çev: Dr. Abdurrahman KÜÇÜK</i>	437
Dr. Mustafa Sait YAZICIOĞLU, <i>Eş'arî'nin Hayatı</i>	457
Abdus-semi EL-MISRÎ, <i>İslâm'da Ticaret Âdâbı. Çev: Ramazan ŞİMŞEK</i>	477
TANITMALAR	
Ass. Münir ATALAR, <i>Arşiv ve Arşivcilik Bibliyografyası</i>	485

HALİFE en-NASİR'ın FÜTÜVVETE GİRİŞİ VE BİR FÜTÜVVET BUYRULTUSU

Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU

Burada ele aldığımız konu, daha önce dağınık bir durumda olan fütüvvet hareketi ve yaşayışının ne zaman ve kim tarafından benimsenerek, tabir caizse, bir doktrin haline getirilmesidir.

Önce fityan ve sûfiler arasında yaşayan fütüvvet ahlâk ve kuralları uzun süre bir sisteme bağlı olmadan süre geldi.

Uzun süre, Hâlifeliği korumasını başaran Nâsır lidinillah (577-620 / 1181-1223) ilk kez Fütüvveti örgütlendirip bir düzene sokmuştur.

XIII. yüzyıldan sonra Anadolu'da 'Ahilik' diye biinen kurum, fütüvvetin iyi ahlâk ilkeleri ve türk konuk severliğinin birleşmesiyle meydana çıkmıştır. İyi ahlâk, konuk severlik ve sanatı içinde taşıyan Ahilik, Türkler vasıtasıyla Kırım ve Balkanlara değin yayıldı¹.

Abbasi halifesi en-Nâsır'ın, fütüvveti bir düzene sokup kendi şahsı etrafında toplamaktan amacı İslâm dinini savunan bütün cereyanları ve düşünce akımlarını kendi bayrağı altında toplamak idi. Biraz sonra tekrar değineceğimiz gibi henüz 578 / 1182 yılında, Bağdad fütüvvetinin büyük şeyhi Abdülcabbar tarafından bu işe başladı². O zaman fütüvvet çeşitli şekillerde halk arasında yaygındı. Belli başlı beş grup sayılabiliyordu. Halife en-Nâsır basit ve sade bir fütüvvet üyesi olmak istemedi. Diğer alanlarda olduğu gibi, bu alanda da Bağdad fütüvvetini birleştirmek, düzene koymak ve ona bir çerçeve kazandırmak için çalıştı. Bunun için yöneticilerin din topluluklarının; asker ve idarecilerin bir sosyal eğitim ve bir beraberlik unsuru, dinamiği haline gelmesini istedi³.

Tasavvuftan renk almış ve kendi dışında bir takım kural ve âdetlerin bulunduğu durumda, şeriatla uzlaşan haliyle olan akideleri de kabul etti. Bundan sonra, bütün Doğunun hükümdarlarını, fütüvvete girmeye çağırdı. Bütün İslâm dünyasını böylece fütüvvetde birleştirdi. Aristokratların da ilgisini çekmek için bir takım oyunlar ortaya çıkardı. (Örneğin bir tür spor olan bunduk atma gibi)⁴.

İbn Bibi vasıtasıyla, Anadolu'da sarayda fütüvvetin bulunduğunu öğreniyoruz. Vakıa, *Anadolu Selçukluları* Sultanı **İzzeddin Keykâvus I.** (1211-1220) isteği üzerine, Halife Nasır'dan 611/1214 yılında fütüvvet giysisini (libasını) almıştır. Bu sultanın halefi olan **Alâaddin Keykubad I** (616-634/1219-1236) Halife en-Nâsır'ın din işlerinde rehberi, büyük şeyh, **Ebu Hafs Ömer Es-Suhreverdi**'yi Konya'da elçi olarak karşılamış ve fütüvveti, gerekli töreni yaparak kabul etmiştir⁵.

Bu olayın, fütüvvetin Anadolu'da benimsenip yayılmasına katkıda bulunduğu inanmak yerindedir. Ama saray fütüvvetinin, daha sonra Ahiliğin gelişmesinde tek sebep olduğunu görmemek gerekir⁶.

Fakat, Halife Fütüvvete ne zaman girdi, onu ne zaman düzenledi? Şimdiye değin bu konuda, kronolojik yönden birbirine karşı iki kaynak kullanıldı. Biri, muahhar **Katip Çelebi**'nin (1609-1658), 578/1182-83 olarak belirlediği en-Nâsır'ın fütüvvete girişi ile ilgili notu, diğeri birçok vekayinâmede intikal ettirilen ve bundan 20-30 yıl sonrasını gösteren fütüvvetle ilgili belgelerdir. Bu aradaki zaman farkı, Osmanlı poligrafi Kâtib Çelebi'nin verdiği bilginin kronolojik değeri üzerinde şüphe yaratır. Bununla birlikte şu anlaşılır ki en-Nâsır'ın fütüvvete girişi, saltanatının başlangıcında oldu. Bu tarih en geç 583/1187 yılı olur. **Şeyh Abdülcabbar** adlı bir sūfinin önderliğinde fütüvvete ilk adımını atmıştır.

En-Nâsır Lidinillah'ın fütüvvete girişi ile ilgili olarak **Zahabi**'nin '*Tarihu'l İslâm*' adlı eserinde 583 yılı olaylar anlatılırken ilgi çekici şu not geçer: "**Abdülcabbar b. Yusuf b. Sâlih**, fütüvvetin şeyhi ve reisi, onun tacının incisi ve sancağının taşıyıcısı idi. Mûrûvvet ve asabiyyette emsali yoktu. Kendisini ruhunu yüceltmeye ve babalığa (ububiyye?) hasretti. Allah'a ibadet etmek için, seçtiği ve yaptırdığı bir yere çekildi. Halife en-Nâsır, onu çağırttı, kendisine tâbi oldu ve ondan libas giydi. Sonra Abdülcabbar hacca gitti, orada öldü...".⁷

Fakat Halife en-Nâsır'ın basit bir üyelikten çıkarak fütüvvete düzen ve aksiyon vermesi, fityanın başına geçmesi ne zaman başladı? Bu konuda *Mir'at uz-Zaman*'da bir nota rastlanmaktadır. Burada, Halifenin posta güvercinlerinin idaresini teslim ettiği, fityan'ın başkanı **Yusuf Al-Uqâb**'dan söz edilmektedir. O halde Halife, eserde geçen 590/1193 yılında Bağdad'da fityan'ın doğrudan doğruya başkanı değildi. Adı geçen kişi 599/1202 Ramazan ve 603 yılı mayısında Bağdad'da yine fityan'ın reisi olarak bilinmektedir. Bu sonuncu tarihte, hattâ Şeyh

Abdulcabbar'ın oğlu olacak bir kişi ile birlikte **Melik al-Âdil'e** Halifenin fütüvvet şalvarını takdim için Şam'a giderler.

Görülüyor ki, en-Nâsır Lidinillah tarafından çeşitli hükümdarlara gönderilen şalvarların, hediyeelerin yollanış tarihleri, en-Nâsır'ın eski fütüvveti kaldırıp yerine yenisini düzenleyerek koyduğu tarih olarak bilinen, **İbn As-Sâ'i'nin** verdiği 604/1207 tarihinden önce yapılmıştır.

604/1207 yılından sonra en-Nâsır, yalnız Bağdad fityanının kıblesi değil, bu sıfatıyla, bütün İslâm Abbâsi âleminin gözünde önder olmuştur⁸.

en-Nâsır Lidinillah'ın 604/1207 tarihinde bir fütüvvet üyesinin öldürülmesi üzerine yayınladığı **buyrultu**, fütüvvet topluluğunun düzeni ve uyulması gereken kuralları bize öğretmektedir. Daha önce **Paul Kahle** tarafından arapça metin ve almanca çevirisi ile yayınlanan bu buyrultuyu aşağıya ahyoruz⁹. Bu menşur (buyrultu) metni **İbn As-sâ'i'nin al-Câmi' al-Muhtasar** adlı kroniğinde geçer¹⁰.

1- "Bu yıl eski fütüvvet kaldırıldı. Emirü'l-Mü'minin Nâsır lidinillah bu konuda kendisine yönelinen ve başvurulan bir kişi oldu. Ona fütüvvet, **Abdulcabbar** tarafından verildi. Bu kişi zahit ve şeyh idi.

2- Bunun üzerine seçkinler ve halktan birçok insanlar fütüvvete intisap etti. Çevredeki emirler fütüvvete girmek istediler. O da onlara elçiler ve vekaleten fütüvvet şalvarı giydirecek kişiler gönderdi. Bu olay Bağdad'da yayıldı. Küçükler büyüklere danıştılar.

3- **Fahir El-Alevi, Vezir Nasır B. Mehdi'nin** arkadaşı idi. Onun birçok *Refik*'leri de vardı Bunlardan biri ile **İzzeddin Necâh Eş-Şurabi'nin** bir Refiki arasında kavga çıktı. Bu sebepten Kutafta mahallesinde büyük bir kargaşalık oldu. Kılıçlar çekildi.

4- Durum Halife en-Nâsır lidinillah'a intikal edince bu olayı çirkin karşıladı. Vezire, grubların başkanlarının toplanmasını ve bir **Menşur** yazılmasını buyurdu. Bu **Buyrultu**'da iyilik ve dostluk emrediliyor, kin ve düşmanlık yasaklanıyordu. Bu buyrultu huzurlarında okunmuş ve onlar bunun içeriğine tanık kılınmışlardır.

5- Buna karşı çıkanların şalvarları alınacak, fütüvvetleri kaldırılacak ve gerekli ceza verilecekti. Fahir el-Alevi huzura getirildi ve vezir hazır bulunanlara: "Tanık olun ben onu terk ettim" dedi. Buyrultu'yu Divan katibi **El-Mekin Ebu'l Hasan Muhammed B. Muhammed El-Ganami** okudu Buyrultu da bu kâtip tarafından kaleme alınmıştı. Buyrultu metni şudur:

6- Bismillahirrahmanirrahim

Kuşkusuz delil ve burhanlarıyla kesin olarak bilinmektedir ki, **Emirü'l-Mü'minin Ali B. Ebi Tâlib** fütüvvetin aslı, kaynağı ve onun üstün niteliklerinin ocağı ve doğuş yeridir. Güzel kuralları ondan beslenmiş, kolları ondan doğmuştur ve fityan başkasına değil yalnızca Ona intisap etmiştir. **Refik** ve **ihvanın** ilişkileri onun peygamberlerle olan yüce kardeşlik erkanına uygundur.

7- **Hz. Ali**, tam fütüvveti ve üstün şahsiyetiyle şer'i cezaları bütün derecelerine göre uygular. Her çeşit suçluları, suç, din ve mezhep farkıtarını gözönüne alarak cezalandırır. Bu konularda kanunların emrini ve öngördüğü cezaları yerine getirmede ihmal göstermiyordu. Bu konuda Allah'ın emrine uyuyor, hukuk düzenini ve esasını korumaya çalışıyordu.

8- **Hz. Ali** iyi örnek olan öncekilerin yolundan gidiyor, Sahabinin dediklerinden ayrılmıyordu. Ümmetten hiç birinin onu kınadığı ve uyguladığı cezadan dolayı tenkit ettiği duyulmamıştır.

9- Allah kimi **Hz. Ali**'nin makamına mirasçı kılmışsa, onun da dinin hükümlerinde onu örnek alması gerekir. Fütüvvette **Hz. Ali**'ye ulaşır. Onun güzel ahlâkına ve üstün seciyesine uyulmuş fiilleri örnek alınmış, onun bu yönleriyle benzeri yoktur. Yaptığı işlerde fütüvvet ve şeriat bakımından ona karşı çıkan biri yoktur.

10- O (**Emirü'l-Mü'minin el-Nâsır lidinillah**) yüksek, kutsal, peygamber ve imamlardan gelen merasimi koymuş buaların doğruluk yönünden geçerliliklerini artırmış, temellerini sağlamlaştırmıştır. Bunları o Allah'ın dinine yardımcı olan peygamber ve imamlardan gelen, üstün, kutsal, yüce, ulu, şerefli, iyi hizmetleri yapmada fütüvvete girenler için tesbit etmiştir. Allah O'nun makamını yüceltsin, saltanatını ebedî kılsın, sözüünü ve sancağını yüksek tutsun.

11- Bir **Refik** bir kimseyi öldürürse-ki Allah insan öldürmeyi ve kan dökmeyi yasak etmiş ve şeriat da insan hayatını korumuştur- bu suretle o, Allah'ın "Kim bir mü'mini kasten öldürürse cezası ebedî olarak cehennemdir".

12- Ayetinde anılan günabkar kimselerden olur. **Fityandan** birisi böyle bir suç işlerse bu anlaşılınca diğerleri onu terk edecekler ve mensup olduğu fütüvvetten çıkaracaklar ve görevini yapmayan **Refikler** arasında sayılacaktır. "Bu onlar için dünyada bir utançtır ve ahirette de onlara büyük bir azap vardır".

13- Katil koruyan ve gizleyen, öldürme işinde ona yardım edip evinde barındıran her **fetayı**, **Kebiri** (büyüğü) terkeder, arkadaşlığını bırakır ve ondan uzaklaşır.

14- Kim kusurlu birini gizlerse, kusur işlemiş ve yanlış bir iş yapmış olur, kim kanunun kovduğu birini barındırırsa sapıtmış ve nefesine uymuş olur. Peygamber (A.S.) kim, suç işleyen birini barındırırsa, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti ona olsun, Allah ondan hiçbir bedel ve fidye kabul etmeyecektir. Zulüm ve haksızlık yönünden öldürmekten büyük bir şey ve ondan ağır bir günah yoktur.

15- **Feta** eğer kendi grubundan bir fetayı öldürürse fütüvvetten çıkar ve "Onun Tevrat'ta onlara, cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralar için kısas koyduk".

16- Ayeti gereğince kısasla cezalandırılması gerekir. Kendisine itaat edilmesi gereken **Halife** - ve **Emirü'l-Mü'minin Nâsir lidinillah'ın** - ülkesinde bir **Refik**, **feta** olmayan birini, yardımcılarından veya divana bağlı birini öldürürse bu katil, grup sahibinin (Sâhibu'l-ahzâb) haremünde ölümle cezalandırılır. Adeta o, büyüğü (kebiri) vasıtasıyla cezalandırılmış ve bu yüzden fütüvveti iptal edilmiştir. Her üstün (râ-cih) **feta** katında, onun kısas ile cezalandırılması gerekir

17- Refikler bunu bilsinler gereği ile amel etsinler ve işleri emredildiği üzere yürütsünler Bu buyrultuda tayin edilen esaslara uysunlar ve A ah'ın izniye'ye bunu boyun eğerek karşı'asın'ar.

18- 604 Yılı sefer ayının 9 unda yazılmış olan bu buyrultu grup başkanlarından her birine doğru 30 kişinin şahitliği ile teslim edilmiştir. Sonra her buyrultunun altına şu ifade yazılmıştır.

19- Kul, uyulması gereken bu buyrultunun içeriğini ve ona boyun eğilmesi ve uyulması gerektiğini kabul etti. Fütüvvet ve şeriat yönünden bununla amel edilmesi gerekir. İşte, gerçekçi fityanın işitilen ve anlatılan yaşayışlarından bilinen budur.

20- Bu yüce buyrultunun içeriğine göre görev yapmayı üstlendim. Emredilen ve belirlenen hususlara aykırı birşey olursa, bunun bana bildirilmesi, grup sahibinin uygun göreceği tarzda cezalandırılması gerekir. Allah (halifenin) devletini sağlamlaştırsın ve sözünü yüceltsin. Falan oğlu falan bunu aynı tarihte yazdı."

Bu metnin ışığı altında görülüyor ki: Fütüvvete girmek için seçkin kişiler ve emirler başvurmuştur Fütüvvete mensup kişiler arasında **Refik**, **Kebir** gibi ünvanları alan kişiler vardır. Yine küçük gruplar ve reis-

eri (*sahibu'l hizb*) bulunur. Hz. Ali, fütüvvetin örnek şahsı ve pîridir. Fütüvvetin kurallarına uymayanlar reisleri tarafından cezalandırılır. Şalvar giyerek fütüvvete girildiği gibi şalvar alınarak fütüvvetten çıkarılır.

H. Thorning tarafından kaleme alınan *Beiträgen zur Kenntnis des İslamischen Vereinswesens* adlı araştırmasında müslüman müelliflerinin bu konudaki haberleri değerlendirilmiştir¹¹. Thorning, onları h. 844 de yazılmış *Tübingen el-yazması* (Ma VI 137) olan yeni bir kaynak ile tamamladı Bu el-yazmanın 55 ile 60. varaklarında irad edilen Futuvva hakkındaki *hutbe*'de biz Sultanın zamanına ait aslı bir hutbenin kopyasını görürüz. Bütün eser, Halife tarafından yenilenmiş bir fütüvvet durumunu arzeder. Hattâ halifeye ithaf edilmiştir. "Bil ki, (yazmanın girişi böyle) bu kitabı yazmanın sebebi, fütüvvet hakkında pek çok kimseleri fazlaca meraklı görmemdir. Mü'minlerin emiri Ebu'l Abbâs Ahmed en-Nâsir li-dinillah'ın hizmetinde iken bu kitabı yazdım. İçerisine en yüce emirleri koydum..."

Bu ifadeye göre *Paul Kahle* Tübingen el-yazmasında muhafaza edilen kısmı, Halife en-Nâsir tarafından yenilenmiş fütüvvetin sıhhatli bir nüshası olarak görüyor. Ona göre, yayınlanan kısım orjinal bir belge olarak Halifenin zamanına aittir. Bu fütüvvetnâmede görülen terimler, şüphesiz Tübingen yazmasında bulunan kısmın beyanları ile daha iyi açıklanır. Her ikisi de en güzel şekilde birbirini tamamlar¹².

1- N. Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara, 1974.

2- İbn Ebi'l-damm ve Sahavi'ye göre (M. Cevad'ın 1934 de yayınladığı *İbn Sâ'i'nin Macma al-Muhtasarından* naklen).

3- *Futuwwa*, E.İ. 2, fr. c. II, s. 986.

4- Aynı yer.

5- *İbn Bibi*, *Selçuknâme*, Houtsma baskısı Leiden, 1902, s. 220-227; F. Uzluk; N. Gençosman Çev. s. 92; İsmet Kayaoğlu, *Fütüvvet ve Ahilik*, Türk Kültürü, Sayı: 166, s. 24.

6- Bir görüşe göre ise, Ahiliğin Anadolu'ya İran yolu ile geldiği öne sürülür. Bu kez, önce İranlıların sonra Türklerin Ebu Müslim'e karşı besledikleri saygı kültüründen ileri gelir (E İ 2, fr. c. II, s. 988).

7- *Zahabi*, *Tarihu'l İslâm*, Bibliotheque Nationale, Paris, Arabe 1582, II r (Cl. Cahen, *Note sur les debuts de la Futuwwa d'an-Nâsir*, Oriens, Vol. 6 No: 1, s. 18) naklen.

8- Cl. Cahen *Note sur les debuts de la Futuwwa d'an-Nâsir*, Oriens, Vol. 6 No: 1, s. 20.

9- **Paul Kahle**, *Eine Futuwwa-Erlass des Kalifen en-Nâsir aus dem Jahre 604 (1207)*, Festschrift Max Freiherrn Von Oppenheim zum 70. Geburtstag, Berlin, 1933.

10- **Paul Kahle** yayını konusunda şunları yazıyor: 1914 Eylülünde Kahire'de kendisiyle görüştüğüm Ahmet Paşa Teymur, bu buyrultunun geçtiği yer konusunda, ölümünden kısa bir süre önce dikkatimi çekti ve kütüphanesinde bulunan İbn as-Sâ'i'nin Kroniğinin IX. cildini (595-606 yılları olaylarını içerir) istifademe sundu. (**P. Kahle**, *a.g.mak.*)

el-Câmi el-Muhtasar yazarı İbn al-Sâ'i (1197-8-1276) Iraklı bir tarihidir. Bağdad'da doğdu ve hayatını burada geçirdi. Nizamiye ve Mustansiriyye kitaplıklarını yönetti. Tasavvufa meylecti. Bu yola (Ömer b. Muhammed) as-Suhraverdi tarafından sokuldu. (608/1211-12) Edebiyat alanında birçok eser yazdıktan başka, tarih alanında da mahsulü çoktur. Son Abbasî Halifelerinin, en-Nâsir ve el-Musta'sım'ın biyografilerini, Tarihu'l-Bağdad'ın devamını, Tabakatu'l Fukaha, Abbasi halifelerinin menkabeleri, Nizamiye müderrisleri ve daha birçok annalistik eserler yazdı. Büyük kısmı kayıp, herhalde yüzü aşan eserlerinin listesini vermek imkânsızdır.

Elimizde tek cildi bulunan *al-Cami al-Muhtasar*, mufassal kroniğinin (tarihinin) 9. bölümüdür. 595-606 yılları vukatını içerir. Mustafa Cevad tarafından Bağdad'da 1353/1934 tarihinde yayınlandı.

11- *Türkische Bibliothek*, ed G. Jacob und R. Tschudi, XVI, Berlin 1913.

12- **P. Kahle**, *A.g.mak.* s. 57.

(Bu makale için arapça ve almanca çevirilere yardım eden Doç.Dr. **Abdulkadir Şener** ve Doç.Dr. **Cihat Tunç**'a teşekkürlerimi tekrar sunmayı zevkli bir borç bilirim.)